فصلنامه علمی مرمت و معماری ایران
سال سیزدهم، شماره سی و پنجم، پاییز ۱۴۰۲

نوع مقاله: پژوهشی
دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۱۶
پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۰۷
صفحات: ۵۱-۳۷
10.52547/mmi.2293.14011007

تبیین نحوه شکل‌گیری فرم نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در اصفهان*

محمد شیخ‌بهائی** محمدباقر کجباف*** شهاب کریمی‌نیا**** زهرا فنائی*****

چکیده

سیمای شهری و فرم نمای اصلی خانه‌ها بعد از انقلاب اسلامی، دستخوش تغییراتی شده و انسجام و یکپارچگی خود را تحت‌تأثیر جهانی شدن و دوره مدرن، از دست داده است. در سنت، اعتبار بر پایه خانواده بود، ولی در دوره مدرن این اعتبار فردی شد؛ لذا خانه‌ها خصلت فردگرایی خود را با متمایز بودن فرم نما از سایر خانه‌ها و نیز نمایش آن، بیان می‌کنند. هدف پژوهش حاضر، تبیین نقش فردگرایی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های دورهٔ مدرن و یکی از عوامل مؤثر بر فرم نمای اصلی خانه‌های شهر اصفهان در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی است. تاکنون مطالعات بسیاری دربارهٔ اثر متقابل محیط و انسان بر یکدیگر انجام شده، ولی بررسی اثر فردگرایی بر نمای ساختمان‌ها برای اولین‌بار در این تحقیق انجام شده است. این پژوهش با روش توصیفی- تحلیلی و بهره‌گیری از اسناد کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی انجام شده است؛ و یافته‌ها طبق روش کیفی و از طریق مقایسه و تفسیر، تحلیل شده‌اند. حجم نمونه در این مطالعه، ۱۳۵ خانه در شهر اصفهان بوده که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به دست آمده است. نتایج این مطالعه نشان داد که: بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱، تمایز بین خانه‌ها از نظر فرم، بسیار کم بوده است. در سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۱، تمایل به ایجاد تمایز در شکل نما و در بعضی موارد مصالح، افزایش یافته و در نهایت، بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶، هیچ دو خانه‌ای از نظر فرم شبیه به هم نبودند و مصالح گران‌قیمت، علاوه‌بر شکل متفاوت موجب متمایز شدن خانه‌ها گردیده است. خانه‌ها در سال‌های ابتدایی تحقیق، درون‌گرا بودند که با گذشت زمان، روند تغییر یافته و برون‌گرا شدند؛ به نحوی که در ۱۵ سال آخر دوره تحقیق، تمام نمونه‌های جمع‌آوری‌شده برون‌گرا بودند. تحقیق نشان داد که تمایل به بیشتر دیده شدن خانه با انتخاب زمین‌هایی که بیشتر با محل گذر در ارتباط هستند، افزایش معناداری دارد.

کلیدواژگان: فردگرایی، فرم نمای اصلی خانه، خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی، شهر اصفهان.

---

* این مقاله، برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، "تحلیل تأثیر فرهنگ بر نمای اصلی خانه‌ها در چهار دهه اخیر (نمونه موردی: شهر اصفهان)"، به راهنمایی نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم است.

** استاد روانشناسی، گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.

*** استاد، گروه روان‌شناسی، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول). m.b.kaj@edu.ui.ac.ir

**** استادیار، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران.

***** استادیار، گروه هنر، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران.

مقدمه

نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در شهر اصفهان در قیاس با خانه‌های تاریخی، باوجود قوانین متعدد، ناهماهنگ و بی‌نظم است. آنچه در معماری سنتی دیده می‌شد، هماهنگی تمام شرایط محیطی، نیازهای ساکنان، حفظ آسایش کاربران بود که بیان‌کننده وحدت اجتماعی و فرهنگی آن‌ها بوده است (Kellett & Napier, 1995). تاریخ ۱۰۰ سال گذشته ایران، نشان‌دهنده تغییرات فرهنگی و کشمکش بین سنت و مدرنیته است. دوره رضاشاه آغاز تحمیل مدرنیزاسیون از بالا بر جامعه و دوران پهلوی دوم؛ به‌ویژه پس از انقلاب سفید، زمان تثبیت مدرنیزاسیون - باز هم از بالا به پایین - است. تحولات تحمیلی انقلاب شاه و مردم، حضور نامحدود عوامل خارجی، توسعه آموزش مدرن و رشد بروکراتیک دولت و خدمات دولتی، مدرنیتهٔ بدواً تحمیلی را در جامعه نهادینه کرد (ناری‌قمی، ۱۳۹۲: ۱۴۲). هدف انقلاب اسلامی که ریشه در بازگشت سنت داشت، تغییر این روند بود (اخوت، ۱۳۹۱: ۸۰).

عوامل متعددی مانند عوامل فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اقلیمی، تکنولوژی و مهارت، در شکل‌دهی به ارتباطات فضاهای داخلی و به‌تبع آن فرم نمای خارجی خانه‌ها، اثرگذار هستند، اما مطابق با نظر محققان فرهنگ‌گرا، فرهنگ عامل اصلی شکل‌گیری خانه است و عامل اقلیم، سایت، اقتصاد و سایر موارد، عوامل درجه دوم هستند (معماریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴؛ راپاپورت، ۱۳۹۵: ۳۴ و پوردیهیمی، ۱۳۹۰: ۱۶). برای شناخت تأثیرات جهانی شدن بر فرم خانه، باید فرایندهای آن مانند: عقلانی شدن، عرفی شدن، بروکراتیک شدن، دموکراتیک شدن، صنعتی شدن، شهری و شهرنشین شدن، تخصصی شدن و تحولات مدرنیته متأخر یا معاصر (یا به تعبیری دیگر پست مدرنیته) مانند: رسانه‌ای شدن، دیجیتالی شدن، زنانه شدن، فردی شدن (فردگرایی)، عامه یا مردم‌پسند شدن و بصری شدن را شناخت (فاضلی،۱۳۸۶: ۴۳).

علاوه بر عوامل مذکور، عوامل متعدد دیگری نظیر: سلیقه مالک، مباحث صرفهٔ اقتصادی، چشم و هم‌چشمی و ترندهای معماری (متأثر از گسترش و پیشرفت رسانه‌های دیجیتال و تلفن‌های هوشمند همراه)، نیز بر فرم نمای خانه‌ها اثرگذار هستند؛ لیکن با توجه به وسعت مطلب، هدف پژوهش حاضر تبیین نقش فردگرایی به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر فرم نمای اصلی خانه‌های شهر اصفهان در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی است.

مراد از فردگرایی، اهمیت و ترجیح خواسته‌های فردی در برابر خواسته‌ها، ارزش‌ها و ساختارهای جمعی است (همان: ۳۷). افراد در فرهنگ فردگرا الگوهایی دارند که آن‌ها را از دیگر مردم متمایز می‌کند؛ در عوض در فرهنگ‌های جمع‌گرا، افراد خود را به جامعه‌ای که بدان متعلق هستند، وابسته می‌دانند. فردگرایی، در مقابل جمع‌گرایی بدین معناست که جامعه با محوریت فرد است نه جامعه. این فردگرایی، وضعیتی از جامعه مدرن و در مقابل جمع‌گرایی است که در آن سنت‌ها، بر فرد غلبه کامل دارند (اصغری، ۱۳۹۹: ۱۷ و بیدل و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۶).

بعد از انقلاب اسلامی انتظار می‌رفت فرم خانه‌ها که متأثر از فرهنگ و سبک زندگی مردم است، به ریشه‌های سنتی آن بازگردد، اما تحقیقات انجام‌شده، اعتصام و همکاران (۱۳۹۲) و ناری قمی (۱۳۹۲)، نشان داد این اتفاق رخ نداده و معماری ایران بعد از انقلاب اسلامی به سمت جهانی شدن پیش رفته است.

در این تحقیق سعی شده به این سؤالات پاسخ داده شود:

۱. چگونه فردگرایی بر ساختار فرم نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در اصفهان در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی، تأثیرگذار بوده است؟
۲. چرا فردگرایی می‌تواند یکی از عوامل ایجاد تمایز در فرم نمای خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی با سایر خانه‌ها باشد؟

پیشینه تحقیق

براساس مطالعات انجام‌شده، پیشینه تحقیق در سه دسته: الف. ارتباط فرهنگ و هویت با کالبد خانه، ب. فرم و نمای ساختمان در معماری بعد از انقلاب اسلامی ایران و ج. فردگرایی در ایران، تقسیم‌بندی می‌شود که به‌ترتیب در جدول‌های (۱، ۲ و ۳) مشاهده می‌شود.

در میان محققین علوم رفتاری، "آموس راپاپورت"، موضوع رابطه متقابل انسان و محیط و نیز ارتباط فرهنگ با فرم خانه را مطرح کرده است (راپاپورت، ۱۳۹۵؛ پوردیهیمی، ۱۳۹۰ و تقوایی و همکاران،۱۳۹۱). بررسی جدول ۱ نشان می‌دهد محققین معتقدند فرم کالبد خانه، نشان‌دهنده فرهنگ و سبک زندگی و هویت ساکنان آن است.

براساس مطالعات صورت گرفته، نزدیک‌ترین پژوهش به تحقیق حاضر، پژوهش اعتصام و همکاران (۱۳۹۲) بوده که در آن، فرم کالبد بناهای فرهنگی در سه دهه بعد از انقلاب اسلامی بررسی شده است. نتایج این مطالعه، در جدول ۲ آورده شده است. سایر مطالعات انجام‌شده در جدول ۲، در پی یافتن ناهماهنگی جداره شهری در یک خیابان بوده است.

در جدول ۳ نتایج مطالعات انجام‌شده درباره فردگرایی در ایران آورده شده است. نزدیک‌ترین تحقیق انجام‌شده به تحقیق

حاضر مربوط به اعتصام و همکاران (۱۳۹۲)، "سیر تحولات فرمی در طراحی معماری بناهای فرهنگی در معماری معاصر ایران"، است که موضوع بناهای مورد مطالعه آن متفاوت است. بنابراین بررسی اثر فردگرایی بر نمای خارجی خانه‌های مسکونی،

جدول ۱. پژوهش‌های شاخص درباره ارتباط فرهنگ و هویت با کالبد خانه

مؤلف	نتایج تحقیق
Tawfiq Abu-Ghazzeh (1994)	چیدمان محیط ساخته‌شده، عقاید و باورهای ساکنان را رؤیت‌پذیر کرده که دلالت بر قدرت و شأن و منزلت دارد.
Clare Cooper Marcus (1995)	مردم آگاهانه یا ناخودآگاه از محیط خانه خود به‌عنوان ابزاری برای بیان چیزی درباره خودشان، استفاده می‌کنند.
Erdayu Os'hara Omar et al (2012)	مردم می‌خواهند خانه خود را منحصربه‌فرد و متفاوت کنند.
شهرام پوردیهیمی و عبدالمجید نورتقانی (۱۳۹۲)	هویت در محیط مسکونی به دو گونه: فردی و اجتماعی پدید می‌آید. ویژگی فردی، تلاش برای به نمایش گذاشتن جایگاه خانواده و نمادی از شرایط اجتماعی ساکنان در محیط مسکونی است.
شیما شصتی و محمدمنصور فلامکی (۱۳۹۳)	محل سکونت آدمی، کالبدی است که نشانی از خود فردی و جمعی وی را منعکس می‌سازد.
آموس راپاپورت[1] (۱۳۹۵)	شکل خانه، حاصل مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی- فرهنگی در وسیع‌ترین شکل آن است و می‌توان این نیروها را اولیه یا اصلی و دیگر نیروها را نیروهای ثانویه یا تغییردهنده نامید.

(نگارندگان)

جدول ۲. پژوهش‌های انجام‌شده درباره فرم و نمای ساختمان در معماری بعد از انقلاب اسلامی ایران

موضوع	مؤلف	روش و نتایج تحقیق
فرم تک‌بنا	ایرج اعتصام و همکاران (۱۳۹۲)	سه گرایش در تحولات فرم معماری طی سه دهه پس از انقلاب وجود دارد: دهه اول با پیروی از الگوهای شکلی سنتی، دهه دوم با گرایش به معماری معناگرا و دهه سوم با گرایش به جهانی‌شدن.
نمای جداره شهری	زهرا عباسی (۱۳۹۶)	منظر شهری تنها به کالبد شهر و اجزای آن مربوط نبوده؛ بلکه به درک شهروندان از شهر نیز بستگی دارد.
	احسان رخشان و همکاران (۱۳۹۷)	طراحی مطلوب نماهای شهری، زمانی رخ می‌دهد که نگاه به طراحیِ محیط متناسب با ارزش‌ها و هویت جامعه باشد و به این‌همانی فرد و محیط دست یافت.
	مریم محمدی (۱۳۹۷)	برای جلوگیری از ایجاد نماهای کسل‌کننده، باید از تکرار فرم‌ها، نبود تنوع در رنگ و مصالح، یکنواختی، نبود هماهنگی، برهم زدن ترکیب، سادگی بیش از حد و نداشتن الگو، حذر نمود.

(نگارندگان)

جدول ۳. پژوهش‌های انجام‌شده درباره فردگرایی در ایران

مؤلف	روش و نتایج تحقیق
بیژن خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۹۲)	در فرهنگ‌های سنتی ازطریق تأمین حقوق جمعی، حقوق فردی تأمین می‌شد، اما در عصر تجدد رفاه فردگرایانه و آسایش خودخواهانه، به‌صورت عقلانی در قالب سبک زندگی مدرن تبلیغ می‌شوند.
محسن محمدی و یعقوب توکلی (۱۳۹۴)	انقلاب اسلامی براساس ارزش‌های دینی و با روحیه‌ای جمع‌گرایانه روی داد. پس از دو دهه، جنبه‌های سیاسی جمع‌گرایی در جامعه حفظ شد، ولی جنبه‌های اجتماعی آن کاهش یافت.
سیدعلی اصغری (۱۳۹۹)	برای محققان ایرانی، برجسته‌بودن خودخواهی در فردگرایی سبب شده آن‌ها درصدد تأکید بر عنصر خودخواهی در فردگرایی با استفاده از ایده‌ها و مفاهیم برخی متفکران غربی برآیند.
مهران سهراب‌زاده و همکاران (۱۳۹۹)	ساختار خانواده ایرانی، تحت تأثیر فردگرایی در چهار عامل مهم: ازدواج‌گریزی، انزوای اجتماعی، حمایت اجتماعی (خانواده، افراد مهم و دوستان) و توزیع قدرت، تغییر کرده است.

(نگارندگان)

یک بحث جدید و نوآورانه است که سابقه مطالعاتی در گذشته ندارد و خلأ آن در مطالعات انجام‌شده، مشاهده می‌شود.

فرم

فرم و شکل متفاوت است؛ هرچند هر دو گویای جلوه ظاهری یک شیءاند. فرم، تظاهر حس و بیانی است که در معرض قضاوت است و در طبیعت، متأثر از محتواست؛ در صورتی که شکل در راستای فرم حرکت می‌کند و کلیتی قابل مشاهده است. مصالح استفاده‌شده در ساخت، بر فرم اثر می‌گذارد. انتخاب هر فرمی، بنا به دلیلی صورت گرفته است و عملکرد مخصوص خودش را دارد. زبان فرم، طی یک دوره تحول طولانی به وجود آمده (گروتر، ۱۳۸۳: ۱۳۰)[۲] هرچند امروز عوامل مؤثر در سنت‌های خانه‌سازی، اهمیت خود را از دست داده است، ولی نمی‌توان گفت عوامل فیزیکی، فرم خانه را تعیین می‌کند؛ چراکه عوامل جدیدی جایگزین عوامل قبلی شده و خانه، وسیله یا ابزاری برای شکل دادن به هویت مالکان و ساکنان شده است (راپاپورت، ۲۰۰۵: ۶). سبک زندگی که اثر آن بر ارتباط فضایی و به‌تبع آن فرم نمای خانه مشهود است، تجسم تلاش انسان برای یافتن ارزش‌های بنیادی یا به تعبیری، فردیت برتر خود و شناساندن آن به دیگران است (سیدی و بیرقی، ۱۳۹۱: ۴۱).

فردگرایی

در عصر کنونی به‌واسطه جهانی شدن، سلطهٔ رسانه‌ها و رشد تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات نوین، سبک زندگی شخصی شده؛ بدین معنا که اشخاص می‌توانند کاری را انجام دهند یا چیزی را بشنوند یا ببینند که می‌خواهند و این نشانی از فردی شدن است و مردم بنابر خواست‌ها و منافع فردی خود، دست به کنش می‌زنند؛ بنابراین، جهانی شدن عامل مهمی در نگرش جمع‌گرایانه– فردگرایانه است (خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۷).

فردگرایی، در مقابل جمع‌گرایی بدین معناست که جامعه فردمحور است نه جامعه‌محور و بر اهمیت استقلال و آزادی فرد در مقابل جمع، تأکید دارد. این فردگرایی، وضعیتی از جامعهٔ مدرن است که در جهان غرب با صنعتی‌شدن آغاز شد. در مقابل فردگرایی، جمع‌گرایی است که در آن ساختارهای جمعی مانند مذهب، خانواده، قومیت و آیین‌های جمعی و قومی و به‌طورکلی سنت‌ها، بر فرد غلبه کامل دارند (اصغری، ۱۳۹۹: ۲۱).

جامعه جمع‌گرا، خواهان همراهی فرد با جامعه است و انتظار پیروی فرد از ارزش‌های گروه را دارد؛ در مقابل در جامعه فردگرا، عدم همراهی فرد با جمع ارزش است و تأکید بر شکوفایی فردی و بازاندیشی در هنجارها و سنت‌های اجتماعی دارد. در جامعه فردگرا من، هدایت‌کننده افراد است (در جامعه جمع‌گرا ما افراد را هدایت می‌کند). فردگرایی موجب خودخواهی، خودشیفتگی و انزواست و در توسعه اجتماعی و همبستگی اجتماعی در شهرها اختلال ایجاد می‌کند (خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۳).

فردگرایی دو نوع است: عمودی و افقی. در فردگرایی عمودی، فرد خود را مجزا از جامعه می‌داند و شخصیتی جدا از درون گروه دارد و در صورت ایجاد تضاد بین اهداف فردی و گروه، اهداف فردی را در اولویت قرار می‌دهد؛ بدین معنا که منافع خود را فدای منافع جمع نمی‌کند. در فردگرایی افقی، فرد در پی نفع شخصی خود در کنار نفع سایرین در اجتماع است. از آنجا که جامعه ایران در وضعیت گذار از جمع‌گرایی به فردگرایی است، بیشتر نتایج منفی تحول ارزش‌ها از جمع‌گرایی به فردگرایی (خودشیفتگی، خودخواهی، خودپرستی و خودمحوری) را به جای فردگرایی اخلاقی یا اخلاق فردگرایانه، تجربه می‌کند (اصغری، ۱۳۹۹و خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۲).

جامعه سنتی صرفاً مجموعه‌ای از افراد نیست بلکه جامعه اجتماعی از خانواده‌هاست؛ بنابراین موقعیت اشخاص در جامعه، متکی بر مبنای خانوادگی فرد است. در چنین جامعه‌ای، سنت آنقدر قدرت دارد که مشکلات زندگی نه بر مبنای اصول و عقاید علمی بلکه با دخالت تجارب نسل‌های گذشته یا سنت مرتفع می‌شود. در جامعه مدرن، افراد جای خانواده را می‌گیرند. هرچند موقعیت فرد در جامعه مدرن تحت تأثیر خانواده قرار دارد، اما این رابطه اولاً غیرمستقیم است و ثانیاً موقعیت فرد وابسته به شایستگی‌ها و مهارت‌هایی است که در نظام آموزشی به دست آورده (فتحی، ۱۳۹۱: ۵۸).

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر، با روش توصیفی- تحلیلی و با هدف تحلیل فرم نمای اصلی خانه‌های ساخته‌شده در ۴۰ سال بعد از انقلاب اسلامی در شهر اصفهان از سال ۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۹۶ شمسی،[۳] تألیف شده است. اطلاعات در این پژوهش، با بهره‌گیری از اسناد کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی جمع‌آوری شده است. یافته‌ها طبق روش کیفی و ازطریق مقایسه و تفسیر، تحلیل شده‌اند. در این مطالعه، نمونه‌ها به روش هدفمند، انتخاب شده‌اند. برای یافتن حجم نمونه (تعداد خانه‌ها جهت مطالعه در دوره ۴۰ساله) از فرمول کوکران استفاده شد. برای بررسی بازه زمانی (۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۹۶)، پژوهشگران ۱۳۵ خانه

مسکونی را در ۸ دوره ۵ساله (حدود ۱۷ خانه در هر دوره) در محدوده شهر اصفهان سال ۱۳۹۶ انتخاب و بررسی کردند. برای انتخاب خانه‌ها و تعمیم نمونه‌های تحقیق به کل شهر، محققین در مجموع از ۲۹ دانشجوی کارشناسی معماری در دو ترم آموزشی متفاوت خواستند که به‌صورت هدفمند از هر دوره تحقیق یک یا چند خانه در محدوده شهر اصفهان یافته و اطلاعات کامل خانه ازجمله: پلان‌ها، نماها، مالک و ساکنان و تغییرات مربوط به ساخت را در طول زمان به پژوهشگران ارائه دهند. پژوهشگران پس از بررسی کامل خانه‌ها مواردی را که دارای اطلاعات ناقص یا دارای تغییرات گسترده در طول زمان بودند از نمونه‌های جمع‌آوری‌شده حذف کردند. همچنین با توجه به رشد شدید شهر اصفهان در دوره تحقیق و ورود روستاها و شهرهای اطراف به محدوده شهر، به دلیل شرایط متفاوت خانه‌های روستایی و شهرهای کوچک و کاهش متغیرهای مداخله‌گر در تحقیق، خانه‌هایی که هنگام ساخت محدوده شهر اصفهان نبود از نمونه‌های جمع‌آوری‌شده حذف شدند.

یافته‌ها و بحث

در دوره مدرن سعی می‌شود نمای خانه‌ها متمایز و نشان‌دهنده فردیت برتر ساکن یا ساکنان باشد و باید این تمایز و برتری را به جامعه نشان داد. در خانهٔ درون‌گرا نمی‌توان تمایزها را به جامعه نشان داد و همچنین در صورت تمایل به عرضه تمایزها، باید سایت خانه بیشتر مناسب در معرض دید قرارگرفتن باشد. در تصویر۱، حجم غالب خانه‌های اصفهان براساس قوانین جاری - از سال ۱۳۵۷ تا انتهای دوره تحقیق – می‌شود.

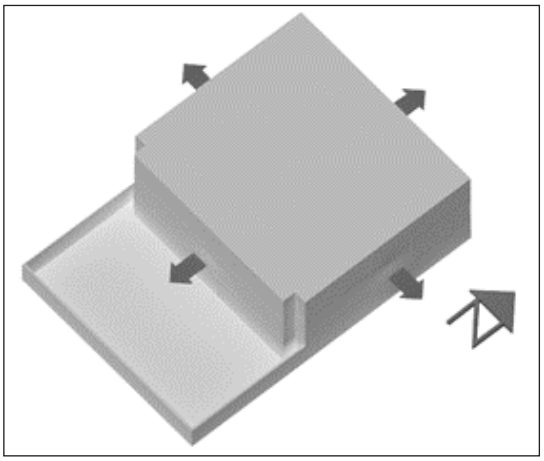

تصویر۱. حجم غالب خانه‌های اصفهان براساس قوانین جاری در دوره تحقیق در شهر اصفهان (نگارندگان)

براساس قوانینی که در نظام ساخت‌وساز مسکن در شهر اصفهان از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۶ جاری بود، غالب خانه‌ها باید در سمت شمال زمین ساخته و حیاط در سمت جنوب زمین رها شود (به استثنای زمین‌های خاص)؛ لذا به منظور مقایسهٔ بهتر نمای خانه‌ها براساس نحوهٔ ارتباط آن‌ها با محل گذر نسبت به خانه‌هایی که تنها از یک ضلع با محل گذر در ارتباط‌اند، خانه‌ها بدین گونه تقسیم بندی شدند (تصویر۲):

- خانه‌های شمالی: در سمت شمال محل گذرند و در ورودی خانه در حیاط باز می‌شود (تیپ A)؛
- خانه‌های جنوبی: در سمت جنوب محل گذرند و در ورودی خانه در ساختمان باز می‌شود (تیپ B)؛
- شرقی یا غربی: خانه‌هایی که در سمت شرق یا غرب محل گذرند و در ورودی خانه در حیاط و ساختمان باز می‌شود (تیپ C)؛
- خانه‌هایی که از سمت دو ضلع یا بیشتر با محل گذر در ارتباط‌اند (تیپ D)؛
- و در آخر خانه‌هایی که بیشتر به اندازه یک در با محل گذر در ارتباط‌اند (تیپ E).

طبق تصویر۱، فرم غالب ساخت در شهر اصفهان امکان درون‌گرایی و برون‌گرایی را به‌صورت هم‌زمان دارند؛ البته منظور از درون‌گرایی خانه‌های این دوره، خانه‌های حیاط مرکزی سنتی در فلات مرکزی ایران نیست که هیچ پنجره‌ای به سمت بیرون ندارند بلکه منظور، نداشتن ارتباط بصری بین درون و بیرون خانه است؛ مثلاً ممکن است در خانه‌های تیپ B، C و D به سمت محل گذر پنجره وجود داشته باشد ولی ارتفاع یا شیشه مات پنجره، ارتباط بصری داخل و خارج خانه را قطع کرده باشد. در خانه‌های تیپ A، ارتفاع خانه ممکن است به‌صورتی باشد که ارتباط بصری بین داخل و خارج، وجود نداشته باشد.

بنا بر مطالعات انجام‌شده می‌توان بیان داشت فرم نما از شکل نما و مصالح استفاده‌شده در آن تشکیل یافته است. بنابراین در تحلیل فرم نماها، شکل و مصالح به‌کاررفته در نما، بررسی شده‌اند.

جدول۴. نحوه تأثیر فردگرایی بر فرم نمای اصلی ساختمان براساس یافته‌های مبانی نظری

ردیف	تأثیر فردگرایی بر نمای ساختمان در جامعه مدرن
۱	تمایز (متفاوت بودن از فرم سایر نماها و زمینه)
۲	بیشتر در معرض دید قرارگرفتن جهت ارائه تمایز و نمایش برتری فردی (استفاده از الگوی برون‌گرا)

(نگارندگان)

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره اول (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۱)

خانه‌های این دوره، تحت تفکر دورهٔ مدرن حجم مکعبی‌شکل دارند و گشودگی‌ها کاملاً کاربردی و عملکردی است. مصالح مورداستفاده در نمای خانه‌های این دوره، صرفاً پوشش سطح خارجی خانه‌ها بوده و تنوع در مصالح، صرفاً به دلیل کاربردی بوده و کمتر جنبه تزئینی داشته است. خانه‌های خاص این دوره، از لحاظ شکل و مصالحِ مصرفی تفاوت چشمگیری با خانه‌های معمول نداشتند.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره دوم (۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶)

خانه‌های این دوره نیز مانند خانه‌های دورهٔ اول، تحت تفکر دوره مدرن حجم مکعبی‌شکل داشتند و گشودگی‌ها کاملاً کاربردی و عملکردی بودند. مصالح مورداستفاده در نمای خانه‌های این دوره، صرفاً پوشش سطح خارجی خانه‌ها بوده و تنوع در مصالح، صرفاً به دلیل کاربردی بوده و کمتر جنبه تزئینی داشته است. در این دوره، خانه‌هایی متمایز از نظر شکل با سایر خانه‌ها ساخته شده (تصاویر ۴ و ۵)؛ ولی مصالح مورداستفاده با دوره قبل یکسان است. شکل خانه‌ها یادآور خانه‌های ایوان‌دار قاجار و پهلوی اول در اصفهان است (تصویر ۶).

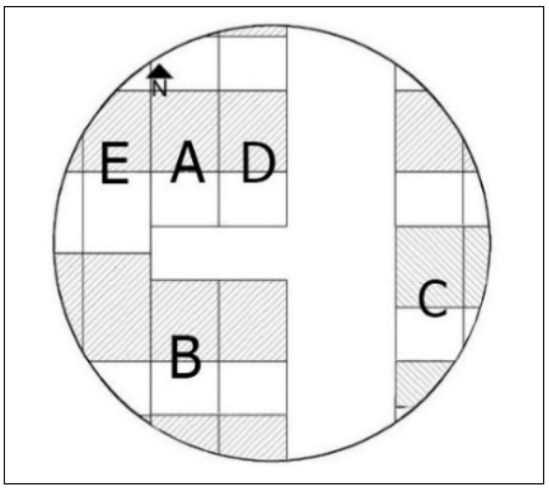

تصویر ۲. نحوه ارتباط خانه‌ها با گذر در شهر اصفهان در دوره تحقیق (نگارندگان)

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره سوم (۱۳۶۷ تا ۱۳۷۱)

خانه‌های این دوره نیز از نظر شکل و مصالح مصرفی در نما مانند خانه‌های دورهٔ اول و دوم هستند و از نظر فرم خانه‌های خاص دوره (تصاویر ۷ و ۸)، مانند دورهٔ دوم است. به علت ارائه طرح تفصیلی اصفهان در دورهٔ بعدی تحقیق و تغییر قوانین ارتفاعی بنا، کاهش درون‌گرایی از دورهٔ بعد مشهود است.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره چهارم (۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶)

تصاویر ۹و۱۰، نخستین خانه‌ها با ارتفاع بیش از ۱۲/۵ متر طبق طرح تفصیلی اجراشده از سال ۷۲ در شهر اصفهان است. این خانه‌ها برون‌گرا هستند. سنگ گرانیت مشکی و طوسی، سنگ‌چینی تیشه‌خورده طوسی و شیشه‌های رفلکس پیوسته مورد استفاده در نمای این خانه‌ها، در دوره‌های قبلی دیده نمی‌شود. شکل و حجم خانه تصویر ۹ مانند شکل خانه‌هایی که در دورهٔ دوم و سوم متفاوت بودند، مشابه خانه‌های دورهٔ قاجار و پهلوی است، ولی شکل خانه تصویر ۱۰، مشابه قبلی در خانه‌های اصفهان ندارد و شکل آن، شبیه ساختمان‌های سبک بین‌الملل است. شکل و مصالح استفاده‌شده در دیگر

جدول ۵. خانه‌های دوره اول تحقیق در شهر اصفهان؛ ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۱

	ارتباط یک ضلع سایت با گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با گذر به‌اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
شکل	خانه‌های قرارگرفته‌شده در هر دسته از نظر شکل، تفاوت چشمگیری با یکدیگر ندارند.				
مصالح	خانه‌ها از جهت مصالح مورداستفاده در نما، به ۳دسته: پوشش نما با سنگ سفید چینی، آجر و سیمان تخته‌ماله تقسیم می‌شوند.				
درون یا برون‌گرایی	۹ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۸ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

خانه‌های این دوره، مشابه خانه‌های دوره‌های قبل است.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره پنجم (۱۳۷۷ تا ۱۳۸۱)

در این دوره، تمایز در شکل خانه‌ها و مصالح نسبت به دوره‌های قبل افزایش می‌یابد.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره ششم (۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶)

بیشتر خانه‌هایی که در دورهٔ ششم تحقیق از نظر شکل و مصالح متفاوت از سایر خانه‌ها ساخته شده‌اند، در مناطق ثروتمندنشین شهر قرار گرفته‌اند. شکل‌های استفاده‌شده، بدون سابقه قبلی در معماری شهر اصفهان است؛ مانند تصویر ۱۱ که در آن شکل پیچیده نمای یک خانه نشان داده شده و از ترکیب چند لایه صفحه و حجم تشکیل شده است.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره هفتم (۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱)

در این دوره، برندهای ساختمانی را سازندگان حرفه‌ای ایجاد کرده‌اند (مانند برندهای مجتمع پزشکان، ایران‌زمین و ...). در آن‌ها مصالح گران‌قیمت و متنوعِ بدون سابقهٔ استفاده در نمای خانه‌های مسکونی به‌صورت گسترده کار شده است. همچنین، شکل‌های چندلایه و بسیار پیچیده‌ای دارند (تصویر ۱۲).

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره هشتم (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶)

مهم‌ترین ویژگی تمام خانه‌های این دوره، متفاوت بودن شکل و مصالح آن‌ها با هم و با زمینه است. در مناطق ثروتمندنشین، مصالح مورداستفاده در نما گران‌قیمت و در مناطق متوسط‌نشین مصالح ارزان‌قیمت کار شده است و در منطقه فقیرنشین حتی

جدول ۶. خانه‌های دوره دوم شهر اصفهان؛ ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
شکل	خانه‌های قرارگرفته‌شده در هر دسته به استثنای دو خانه که شکلی برگرفته از معماری دوره قاجار و پهلوی دارند، بقیه از نظر شکل تفاوت چشمگیری با یکدیگر ندارند.				
مصالح	مصالح مورداستفاده در نمای خانه‌ها مانند دوره قبل، با سنگ سفید چینی، آجر و سیمان تخته‌ماله است.				
درون یا برون‌گرایی	۶ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۱۱ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

تصویر ۴. تصویر خانه‌ای که با شکل سایر خانه‌ها در دوره مطالعه متفاوت است (نگارندگان)

تصویر ۵. تصویر خانه‌ای که با شکل سایر خانه‌ها در دوره مطالعه متفاوت است (نگارندگان)

ساختمان پوشش نما هم ندارد (جدول۱۳). در این دوره همه خانه‌ها متمایز از هم ساخته شده‌اند و وجه تمایز آن‌ها از شکل متفاوتی که داشتند به گران‌قیمت بودن مصالح مورد استفاده تغییر کرده است.

در شهر اصفهان بیشتر زمین‌های مسکونی صرفاً با محل گذر از یک سمت در تماس هستند و تعداد زمین‌هایی که به اندازه یک در یا دو ضلع یا بیشتر با محل گذر در تماس باشند، بسیار محدود و کم است. آنچه در این دوره مشاهده

جدول۷. خانه‌های دوره سوم؛ ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۱

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
شکل	خانه‌های قرارگرفته‌شده در هر دسته به استثنای یک خانه که دارای فرم متفاوتی است، بقیه از نظر فرم تفاوت زیادی با یکدیگر ندارند.				
مصالح	خانه‌ها از جهت مصالح مورداستفاده در نما مانند دو دوره قبل است. در پوشش نما سیمان تخته‌ماله وجود ندارد.				
درون یا برون‌گرایی	هیچ‌یک از خانه‌های دوره مورد مطالعه حتی خانه‌هایی که ارتباط آن‌ها با محل گذر به اندازه یک در است، درون‌گرا نیستند.				

(نگارندگان)

شکل۶. نمونه‌ای از جبهه شمالی خانه دوره قاجار در اصفهان (URL:1)

شکل۷. خانه‌ای که در دوره دوم و سوم فرم نمایی متفاوت داشتند (نگارندگان)

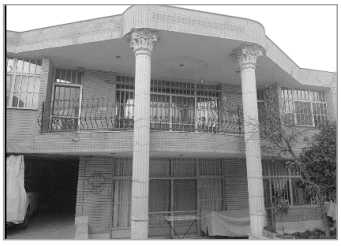

شکل۸. خانه‌ای که در دوره دوم و سوم فرم نمایی متفاوت داشتند (نگارندگان)

جدول۸. خانه‌های دوره چهارم؛ ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
شکل	به‌جز دو خانه درتصاویر ۹ و ۱۰، شکل استفاده‌شده در دیگر خانه‌های این دوره، مشابه خانه‌های دوره‌های قبل است.				
مصالح	به‌جز دو خانه در تصاویر ۹ و ۱۰، مصالح استفاده‌شده در دیگر خانه‌های این دوره، مشابه خانه‌های دوره‌های قبل است.				
درون یا برون‌گرایی	۳ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۱۴ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

تصویر۹. اولین خانه‌ها با ارتفاع بیش از ۱۲/۵ متر در اصفهان (نگارندگان)

تصویر ۱۰. اولین خانه‌ها با ارتفاع بیش از ۱۲/۵ متر در اصفهان (نگارندگان)

جدول ۹. خانه‌های دوره پنجم؛ ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۱

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
			-		
شکل	افزایش تنوع شکل و استفاده از شکل‌های سبک بین‌الملل در این دوره مشهود است.				
مصالح	افزایش تنوع مصالح در این دوره مشهود است.				
درون یا برون‌گرایی	۲ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۱۵ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

جدول ۱۰. خانه‌های دوره ششم؛ ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
شکل	۹ خانه از ۱۷ خانه، از نظر فرم کاملاً شبیه خانه‌های دوره قبل است. شکل ۲ خانه از ۱۷ خانه، شبیه خانه‌هایی است که در ۳ دورهٔ اول به‌عنوان خانه متمایز (مشابه خانه‌های قاجار و پهلوی) ساخته می‌شد. شکل ۶ خانه از ۱۷ خانه، متفاوت از خانه‌های دوره‌های قبلی و تابع معماری بین‌الملل است.				
مصالح	در خانه‌هایی که از نظر شکل کاملاً شبیه خانه‌های دورهٔ قبل است؛ در آن‌ها مصالح جدیدی در کنار آجر زردرنگ معمولی که مصالح غالب نمای این خانه‌ها است، کار شده است. در خانه‌هایی که از نظر شکل متفاوت‌اند، از مصالح و رنگ‌های جدید استفاده شده است.				
درون یا برون‌گرایی	تمام خانه‌های این دوره، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

می‌شود، تمایل شدید به ساخت در زمین‌هایی است که با محل گذر ارتباط بیشتر دارند و بیشتر در معرض دید هستند.

گرچه تقسیم‌بندی زمین‌های شهر اصفهان به نحوی است که اکثر خانه‌ها صرفاً از یک سمت با محل گذر در ارتباط‌اند، با این حال افزایش شدیدِ تمایل به ساختن و زندگی در خانه‌هایی که ارتباط بیشتری با گذر دارند و کاهش تمایل به خانه‌هایی که ارتباط محدود با محل گذر دارند، مشاهده می‌شود؛ که می‌تواند به دلیل تمایل سازندگان و استفاده‌کنندگان به بیشتر دیده‌شدن و نشان دادن طبقه اجتماعی و تمایز از سایرین باشد.

مطالب جدول۱۴ نشان می‌دهد که در ۳دورهٔ اول تحقیق (۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱)، تنوع مصالحی وجود نداشته است. از دورهٔ چهارم تا آخر دوره هفتم (۱۳۷۲ تا آخر ۱۳۹۱)، در هر دوره تنوع مصالح مورد استفاده در نما افزایش می‌یابد. در دورهٔ آخر تحقیق، علاوه بر افزایش تنوع مصالح، استفاده از مصالح گران‌قیمت مانند: سنگ مرمر، انواع سنگ‌های اسلب، بوک‌مچ و پنجره‌های لامل و مصالح دیگر، رواج می‌یابد.

بررسی کاربرد الگوهای برون‌گرا

مطالب جدول۱۵ نشان می‌دهد از دورهٔ اول تحقیق - که اکثر خانه‌ها درون‌گرا بودند - به بعد، با گذشت زمان تمایل به درون‌گرایی کاهش‌یافته است؛ به نحوی که در ۳دوره آخر، تمام خانه‌های مورد مطالعه برون‌گرا بودند.

تصویر۱۱. نمای خانه به‌صورت پیچیده و از چند لایه حجم و صفحه تشکیل شده است (نگارندگان)

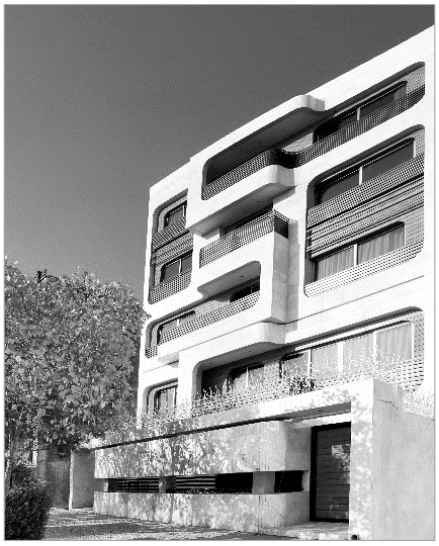

تصویر۱۲. تصویر پیچیده نمای یک خانه (نگارندگان)

جدول۱۱. خانه‌های دوره هفتم؛ ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
					–
شکل	۶خانه از ۱۷خانه، از نظر شکل شبیه خانه‌های ۳دوره تحقیق‌اند. ۱۱خانه از ۱۷خانه از نظر شکل، کاملاً متمایز و متفاوت از یکدیگر و دوره‌های قبلی تحقیق‌اند.				
مصالح	در ۳خانه از مصالح و رنگ‌های مشابه ۳دوره اول تحقیق و در ۱۴خانه دیگر، از مصالح جدید با رنگ‌های متفاوت استفاده شده است.				
درون یا برون‌گرایی	تمام خانه‌های این دوره، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

جدول۱۲. خانه‌های دوره هشتم؛ ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
			–		–
شکل	تمام خانه‌ها از نظر شکل، کاملاً متمایز و متفاوت از یکدیگر و دوره‌های قبلی تحقیق‌اند.				
مصالح	در مناطق ثروتمندنشین، مصالح مورد استفاده در نما گران‌قیمت و در مناطق متوسط‌نشین مصالح ارزان‌قیمت کار شده است و در منطقه فقیرنشین حتی ساختمان پوشش نما هم ندارد.				
درون یا برون‌گرایی	تمام خانه‌های این دوره، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

جدول۱۳. مصالح مورد استفاده در خانه‌ها در مناطق مختلف از نظر اقتصادی در دوره آخر تحقیق

منطقه ثروتمندنشین (بیشه حبیب)	منطقه متوسط‌نشین (خیابان همدانیان)	منطقه ضعیف‌نشین (خیابان ۲۴متری)

(نگارندگان)

جدول۱۴. مصالح مورد استفاده در خانه‌ها از ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶

دوره	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم
سیمان تخته‌ماله	■	■					■	
سیمان‌بُری				■				
آجر زردرنگ معمولی	■	■	■	■	■	■	■	■
آجر قرمز معمولی						■	■	■
آجر شامورتی معمولی							■	■
آجر قهوه‌ای معمولی							■	■
آجر گل‌بهی معمولی							■	■
آجر نسوز کرم- بژ							■	■
آجر نسوز شامورتی کرم- بژ							■	■
آجر نسوز شامورتی قهوه‌ای							■	■
آجر نسوز سندبلاست								■
سنگ‌چینی سفید	■	■	■	■				
سنگ بادبر سیاه و سفید	■	■	■	■	■	■		
سنگ لاشتر	■	■	■	■	■	■		
گرانیت سیاه و طوسی				■	■	■		

ادامه جدول۱۴. مصالح مورد استفاده در خانه‌ها از ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶

دوره	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم
گرانیت قرمز					■	■		
سنگ تراورتن سفید						■	■	■
سنگ تراورتن رنگی					■	■	■	■
سنگ تراورتن چرمی سفید یا رنگی								■
سنگ قیچی سفید و خرمایی							■	■
سنگ سفید سمیرم							■	■
سنگ مرمر							■	■
سنگ بادبر نارنجی							■	
سنگ مرمریت گلدن‌بلک								■
سنگ مرمریت اسلب بوک‌مچ الیگودرز								■
کاشی					■			
شیشه انعکاسی پیوسته				■	■	■		
شیشه رفلکس						■		
شیشه پیوسته دودی						■	■	■
پنجره‌های لامل						■	■	■
چوب حرارت‌دیده							■	
ورق کامپوزیت								■

(نگارندگان)

جدول۱۵. درصد درون‌گرایی و برون‌گرایی در ۸دوره مورد مطالعه؛ از ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶

دوره تحقیق	درصد خانه‌های درون‌گرا	درصد خانه‌های برون‌گرا
دوره اول (۱۳۵۷-۱۳۶۱)	٪ ۵۳	٪ ۴۷
دوره دوم (۱۳۶۲-۱۳۶۶)	٪ ۳۵	٪ ۶۵
دوره سوم (۱۳۶۷-۱۳۷۱)	٪ ۰	٪ ۱۰۰
دوره چهارم (۱۳۷۲-۱۳۷۶)	٪ ۱۷	٪ ۸۳
دوره پنجم (۱۳۷۷-۱۳۸۱)	٪ ۱۲	٪ ۸۸
دوره ششم (۱۳۸۲-۱۳۸۶)	٪ ۰	٪ ۱۰۰
دوره هفتم (۱۳۸۷-۱۳۹۱)	٪ ۰	٪ ۱۰۰
دوره هشتم (۱۳۹۲-۱۳۹۶)	٪ ۰	٪ ۱۰۰

(نگارندگان)

نتیجه‌گیری

در این پژوهش ۱۳۵ ساختمان مسکونی ساخته‌شده در ۴۰ سال بعد از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ در شهر اصفهان در ۸ دوره ۵ ساله (بین سال‌های ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶) انتخاب و با این هدف که به سؤالات تحقیق پاسخ داده شود، با بررسی نمای اصلی آن‌ها به روش توصیفی- تحلیلی، تحلیل محتوا و به‌صورت کیفی تحلیل شدند. مطالعات نظری نشان داد دوره سنت جمع‌گرا بوده و اعتبار افراد برمبنای انتصابات خانوادگی بوده است؛ ولی دوره مدرن و فرامدرن، فردگراست و اعتبار افراد فردی است. بنابراین فرد باید فردیت خود را نشان دهد؛ فردگرایی عمودی یا خودخواهانه،

نقش مؤثری بر فرم نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب در شهر اصفهان داشته است. شیک بودن خانه، استفاده از مصالح جدید و متنوع در آن، متفاوت و متمایز بودن خانه از سایر خانه‌ها و نشان‌دادن آن تمایز با در معرض دید قرار گرفتن بیشتر، وسیله یا ابزاری برای شکل دادن به فردگرایی عمودی شده است. نمای خانه، خصلت فردگرایی را در متمایز بودن فرم نما از سایر خانه‌ها نشان می‌دهد.

در جدول‌های ۵ تا ۱۲ و تحلیل آن‌ها مشاهده می‌شود که در دوره اول تحقیق، تمایز بین خانه‌ها از نظر فرم بسیار کم و در دوره‌های دوم و سوم، تعداد خانه‌های دارای متمایز، بسیار است. کمبود و تمایز خود را به‌صورت فرم تاریخ‌گرا ولی با مصالح مشابه سایر خانه‌ها نشان می‌دهد. در چهار دوره بعدی (دوره چهارم تا هفتم)، تمایل به ایجاد تمایز در فرم نما - در بعضی موارد مصالح - افزایش می‌یابد و در دوره هشتم تحقیق، هیچ دو خانه‌ای از نظر فرم شبیه به هم نیستند. در دوره آخر تحقیق، نمای خانه‌ها کاملاً از نظر فرم متفاوت و متمایز هستند و مصالح گران‌قیمت با حجم و شکل متفاوت موجب متمایز شدن خانه‌های اعیان و عادی می‌شود. خانه‌ها در سال‌های ابتدایی تحقیق بیشتر درون‌گرا هستند که با گذشت زمان، این روند تغییر یافته و خانه‌ها برون‌گرا شدند؛ به نحوی که در ۱۵سال آخر دورهٔ تحقیق (دوره‌های ششم، هفتم و هشتم)، تمام نمونه‌های جمع‌آوری‌شده برون‌گرا هستند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد تمایل به بیشتر دیده شدن خانه با انتخاب زمین‌هایی که بیشتر با محل گذر در ارتباط‌اند، در دورهٔ تحقیق افزایش معناداری دارد.

تمام خانه‌ها در دورهٔ اول و اکثر خانه‌ها به استثنای خانه‌های اعیان- که تعدادشان بسیار کم بود- در دوره‌های دوم و سوم، نماهایی با فرم ساده– کاملاً عملکردی و مدرن – داشتند. خانه اعیان در سمت حیاط، دارای نمایی مشابه خانه‌های اواخر دوره قاجار و پهلوی اول در اصفهان بودند و اگر در سمت دیگری نما داشتند، مشابه سایر خانه‌های هم‌دوره بودند.

جدول۱۶. تغییرات فرم نمای اصلی خانه‌ها در ۸دوره مورد مطالعه؛ از سال ۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۹۶

دوره تحقیق	نوع خانه	الگوی مدرن	الگوی تاریخ‌گرا	تنوع مصالح	مصالح گران‌قیمت	صرفه اقتصادی	بازی با حجم و لایه	نمای مسطح	فرم متمایز	ترند داخلی یا خارجی
دوره اول (۱۳۶۱-۱۳۵۷)	عادی	■				■		■		
	اعیان	■				■				
دوره دوم (۱۳۶۶-۱۳۶۲)	عادی	■				■		■		
	اعیان		■			■			■	
دوره سوم (۱۳۷۱-۱۳۶۷)	عادی	■				■		■		
	اعیان		■			■			■	
دوره چهارم (۱۳۷۶-۱۳۷۲)	عادی	■				■		■		
	اعیان	■	■	■			■		■	■
دوره پنجم (۱۳۸۱-۱۳۷۷)	عادی	■				■		■		
	اعیان	■		■			■		■	■
دوره ششم (۱۳۸۶-۱۳۸۲)	عادی	■				■		■		
	اعیان	■	■	■			■		■	■
دوره هفتم (۱۳۹۱-۱۳۸۷)	عادی	■		■		■	■	■		■
	اعیان	■		■	■		■		■	■
دوره هشتم (۱۳۹۶-۱۳۹۲)	عادی	■		■		■	■		■	■
	اعیان	■		■	■		■		■	■

(نگارندگان)

از دورهٔ چهارم تحقیق، استفاده از مصالح متنوع در خانه‌های خاص، به منظور متفاوت و متمایزکردن فرم خانه آغاز می‌شود. در دورهٔ آخر تحقیق همه خانه‌ها از مصالح متنوع و متفاوت در نما استفاده کرده بودند، ولی در دو دوره آخر، خانه‌های خاص از مصالح گران‌قیمت جهت متمایزکردن فرم خود، استفاده کرده بودند. در دوره‌های مطالعه‌شده، به علت غلبه تفکر مدرن بر خانه‌ها، تزئینات خاصی در نما مشاهده نشد؛ ولی از دورهٔ چهارم تحقیق به بعد، از تنوع مصالح به‌عنوان تزئین استفاده شده است. در سه دورهٔ اول تحقیق، نمای خانه‌ها تخت بودند (به استثناء نمای سمت حیاط که به علت وجود ایوان، بالکن یا تراس همیشه دارای حجم است). ایجاد تمایز در فرم خانه به وسیله حجم، از دورهٔ چهارم تحقیق آغاز شد و تا آخر دورهٔ ششم برای خانه‌های اعیان و خاص ادامه داشت؛ ولی در دورهٔ هفتم علاوه بر خانه‌های اعیان، بسیاری از خانه‌های عادی و در دورهٔ هشتم، تمام خانه‌ها دارای حجم متمایزی بودند.

در دوره‌های ابتدایی تحقیق، فرم معدودی از خانه‌ها به صورت متمایز ساخته شده بود، ولی در دورهٔ آخر، فرم همه خانه‌ها متمایز از هم بودند.

با توجه به این مسئله که این مقاله صرفاً اثرات فردگرایی بر فرم نمای اصلی خانه‌های چهل سال بعد از انقلاب اسلامی را بررسی نموده، اثرات عوامل دیگر بر فرم نمای اصلی خانه‌ها مانند چشم و هم‌چشمی، مجلات و مسابقات معماری، عوامل اقتصادی، روابط اجتماعی، زنانه شدن، رسانه‌ها، بروکراتیک شدن و بسیاری از موارد دیگر، نیازمند بررسی بیشتر است؛ لذا پیشنهاد می‌شود محققان دیگر این تحقیق را در زمینه‌های یادشده، ادامه دهند.

پی‌نوشت

1. Amos Rapoport
2. Grutter

۳. تحقیق حاضر، برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، "تحلیل تأثیر فرهنگ بر نمای اصلی خانه‌ها در چهار دهه اخیر (نمونه موردی: شهر اصفهان)"، به راهنمایی نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم است. بازه زمانی دوره تحقیق (از سال ۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۹۶) نیز با توجه به دوره تحقیق رساله است.

فهرست منابع

- اخوت، هانیه‌السادات (۱۳۹۱). بازشناسی مؤلفه‌های هویتی مسکن سنتی براساس آیات قرآن و روایات. *دوفصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای*، سال سوم، ش (۲)، ۸۶-۶۷.
- اصغری، سیدعلی (۱۳۹۹). مفهوم‌شناسی فردگرایی در ایران و نسبت آن با مفاهیم کلاسیک فردگرایی. *فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، سال هفتم، ش (۱۵)، ۳۰ –۹.
- اعتصام، ایرج؛ فرمهینی فراهانی، رضا و اقبالی، سیدرحمان (۱۳۹۲). سیر تحولات فرمی در طراحی معماری بناهای فرهنگی در معماری معاصر ایران. *فصلنامه هویت شهر*، سال هفتم، ش (۱۴)، ۳۶-۲۵.
- بیدل، پری‌ناز؛ محمودزاده، علی‌اکبر و صادقی، احمد (۱۳۹۳). رابطه اعتماد اجتماعی با فردگراییِ افراطی در شهر مشهد. *فصلنامه رفاه اجتماعی*، دوره ۱۴، ش (۵۵)، ۱۹۸-۱۶۷.
- پوردیهیمی، شهرام (۱۳۹۰). فرهنگ و مسکن. *فصلنامه مسکن و محیط روستا، دوره ۱۳۴*، ش (۳۰)، ۱۸-۳.
- ـــــــــــــــ و نورتقانی، عبدالمجید (۱۳۹۲). هویت و مسکن: بررسی سازوکار تعامل هویت ساکنین و محیط مسکونی. *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، دوره ۳۲، ش (۱۴۱)، ۱۸-۳.
- تقوایی، علی‌اکبر؛ معروفی، سکینه و پهلوان، سمیه (۱۳۹۱). ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی شهروندان مورد مطالعه: محله آبکوه شهر مشهد. *مجله نقش‌جهان*، سال سوم، ش (۱)، ۵۴-۴۵.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ پرنیان، لیلا و جعفری، مازیار (۱۳۹۲). مطالعه رابطه جهانی شدن فرهنگی با فردگرایی و جمع‌گرایی جوانان موردمطالعه: شهر شیراز. *فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۵۲، ش (۲۴)، ۶۶-۴۳.

- راپاپورت، آموس (۱۳۹۵). **انسان‌شناسی مسکن**. ترجمه خسرو افضلیان، چاپ سوم، مشهد: کتابکده کسری.
- رخشان، احسان؛ ذبیحی، حسین و ماجدی، حمید (۱۳۹۷). بازخوانی مؤلفه‌های هویت‌بخش نما در منظر شهرهای معاصر. *فصلنامه مدیریت شهری*، دوره ۱۷، ش (۵۱)، ۸۶-۷۵.
- سهراب‌زاده، مهران؛ نیازی، محسن و افرا، هادی (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی رابطه فردگرایی و تغییر در ساختار خانواده. *دوفصلنامه پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده*، سال هشتم، ش (۱)، ۱۹۸-۱۷۱.
- سیدی، فرانک و بیرقی، محمدرحیم (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی روابط اجتماعی سبک زندگی دینی و سبک زندگی مدرن با تأکید بر جامعه ایران. *مجله پژوهش دینی*، سال هشتم، ش (۲۵)، ۶۴-۳۵.
- شصتی، شیما و فلامکی، محمدمنصور (۱۳۹۳). رابطه میان سبک زندگی و مسکن ایرانی، *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، تابستان ۱۳۹۳، دوره ششم، ش (۳)، ۱۳۷- ۱۱۷.
- عباسی، زهرا (۱۳۹۶). معیارهای زیبایی‌شناسانه نما و بدنه‌های مطلوب شهری با تأکید بر هویت بومی (نمونه موردی حدفاصل میدان مطهری تا تقاطع خیابان حجت شهر قم). *فصلنامه مدیریت شهری*، دوره ۱۶، ش (۴۷)، ۲۷۶-۲۵۵.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۶). مدرنیته و مسکن: رویکردی مردم‌نگارانه به مفهوم خانه، سبک زندگی روستایی و تحولات امروزی آن. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، سال اول، ش (۱)، ۶۳-۲۵.
- فتحی، سروش (۱۳۹۱). تحلیلی بر روابط اجتماعی در فضای شهری پایدار. *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، سال چهارم، ش (۴)، ۶۴-۴۷.
- فلامکی، محمدمنصور (۱۳۹۳). **ریشه‌ها و گرایش‌های نظری معماری**. چاپ پنجم، تهران: فضا.
- گروت، لیندا و وانگ، دیوید. (۱۳۹۲). روش‌های تحقیق در معماری. ترجمه علیرضا عینی‌فر. تهران: دانشگاه تهران.
- گروتر، یورگ‌کورت (۱۳۸۳). **زیبایی‌شناسی در معماری**. ترجمه جهانشاه پاکزاد و عبدالرضا همایونی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدی، مریم (۱۳۹۷). بازشناسی دلالت‌های معنایی انواع نما در انطباق با پاسخ عاطفی ناظران؛ نمونه خیابان شریعتی تهران. *دوفصلنامه نامه معماری و شهرسازی*، دوره ۱۱، ش (۲۱)، ۵۸-۳۹.
- محمدی، محسن و توکلی، یعقوب (۱۳۹۴). تأثیر انقلاب بر ارزش‌های اجتماعی از فردگرایی تا جمع‌گرایی. *دوفصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، سال پنجم، ش (۱۱)، ۱۳۷-۱۰۱.
- معماریان، غلامحسین؛ هاشمی طغرالجردی، سیدمجید و کمالی‌پور، حسام. (۱۳۸۹). «تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محلهٔ مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان». *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، ۳(۲)، ۱ – ۲۵.
- ناری‌قمی، مسعود (۱۳۹۲). سیر تحول نگاه جامعه حرفه‌ای به تکنولوژی ساختمان در ایران پس از انقلاب اسلامی (۱۳۵۷-۱۳۸۹) در خلال مطبوعات تخصصی. *دوفصلنامه معماری ایرانی*، سال دوم، ش (۴)، ۱۵۰-۱۳۱.

- Abu-Ghazzeh, T. (1994). Human Purposes and spatial formation of open spaces Al-Alkhalaf, Saudi Arabia. *Journal Architecture & Behavior Journal.* 10,(2), 169-188.
- Erdayu Os'hara, O. ; Esmawee, E. & Masran, S. (2012). Personalisation of the Home. *Journal Social and Behavioral Sciences*, 49, 328 – 340.
- Kellett, P & M, Napier. (1995). Squatter Architecture? A Critical Examination of Vernacular Theory and Spontaneous Settlement with Reference to South America and South Africa, *Journal Traditional Dwellings and Settlements Review*, 6 (2), 7-24.
- Marcus, C. C. (1995). **House as a Mirror of Self: Exploring the Deeper Meaning of Home**. Berkely, Calif: Conari.
- Rapoport, A. (2005). Culture, Architecture and Design. Chicago, Illinois: Locke Science.
- URL1: bartarinha.ir/ (access date: 2022/09/5) بخش-سبک-زندگی- 868628 /3-آشنایی-با-معروف-ترین-خانه های